

УДК 811.112.2'38

ФЕНОМЕН ІДІОЛЕКТУ ТА ПРОБЛЕМА ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ**Муратова В. Ф.**

У статті мова йде про актуальну в останній час проблему співвідношення перекладознавства та лінгвостилістики у дослідженні індивідуальної стильової манери окремого письменника. Висловлюється думка про необхідність створення цілісного аналізу ідіолекту автора на основі різних підходів. Також значна увага надається критичним працям, присвяченим перекладу, і проводиться теза про складнощі відтворення ідіолекту письменника у художніх творах.

Ключові слова: ідіолект, ідіостиль, стильова манера, переклад, стилістична манера, труднощі перекладу, майстерність перекладача.

В статье речь идет об актуальной в последнее время проблеме соотношения переводоведения и лингвостилистики в исследовании индивидуального стиливой манере отдельного писателя. Высказывается мнение о необходимости создания целостного анализа идиолекта автора на основе различных подходов. Также значительное внимание уделяется критическим работам, посвященным переводу, и проводится тезис о сложности передачи идиолекта писателя в художественных произведениях.

Ключевые слова: идиолект, идиостиль, стилистическая манера, перевод, трудности перевода, мастерство переводчика.

The article deals with the topical problem of translation, stylistics and linguistics which is dedicated to the research of the individual style of a certain writer. It is stated the importance of integral and full analysis of the individual style on the basis of different scientific approaches. Besides, the significant attention is given to the critical works. All this is illustrated in the author's language.

Key words: idiolect, individual style, the manner of writing, translation.

У сучасних лінгвостилістичних дослідженнях значна увага відводиться дослідженню проблеми індивідуально-авторської картини світу. Втіленням індивідуально-авторської картини світу, на думку багатьох лінгвістів, є індивідуально-авторський стиль: Е. Бенвеніст, М. П. Брандес, Ж. Вандрієс, Г. О. Винокур, В. Гумбольдт, Ю. Н. Караулов, В. А. Кухаренко, Г. Лерхнер, В. Матезіус, Г. Пауль, Ф. де Сосюр, К. Фосслер, А. А. Шахматов та інші. Усі вони так чи інакше доходили висновку, що мовлення автора реалізується лише в ідіолекті.

Проблема ідіолекту, у свою чергу, перебуває в центрі уваги багатьох сучасних мовознавців, а саме – Ю. Д. Апресяна, Н. С. Болотнової, І. Р. Гальперіна, О. І. Горшкова, В. П. Григор'єва, С. Т. Золяна, І. І. Ковтунової, Н. О. Купіної, Ю. І. Левіна, В. А. Лукіна, О. О. Некрасової, Ю. Б. Орлицького, О. І. Северської, Л. Н. Синельнікової та ін.

Роль письменника у розвитку національної мовленнєвої культури визначається, по-перше, "відкриттям" і залученням нових, ще не освоєних літературною мовою художніх засобів, що розширюють самі межі і можливості літературної мови, по-друге, оригінальністю й своєрідністю творчої манери висловлення, новаторством у галузі мистецтва образного слова [3, с. 292]. Але при перекладі художнього твору саме перекладач постає тим, хто здатний відтворити особливості мовної картини автора оригіналу, донести до читацької аудиторії головну думку тексту, а також розкрити специфіку самої перекладацької діяльності як такої. Тому доречним буде назвати перекладача митцем, який здатний ухопити своєрідність авторського задуму і відтворити його у мові перекладу.

Поняття "ідіостиль" та "ідіолект", які по-різному визначаються дослідниками і, відповідно, підпадають у різні співвідношення з поняттям мови, тексту та "мовної особистості" [1, с. 84], знаходяться в останні часи у центрі уваги лінгвістичної поетики. Це пов'язано із збільшенням інтересу до проблем індивідуальної

мовної творчості. У вітчизняній лінгвістиці 20 століття поняття “індивідуального стилю” та “мовної особистості” пов’язують передусім з іменем В. В. Виноградова, хоча паралельний розвиток ідей цілісного опису творчої мовної особистості можна знайти також у роботах Р. О. Якобсона, Ю. М. Тинянова, М. М. Бахтіна, Б. М. Ейхенбаума, В. М. Жирмунського. Вивчення “мови і стилю” у вітчизняній науці розпочалось у 1940-х роках, відколи академік Л. Щерба запропонував лінгвістичний аналіз художнього тексту. Він став одним з перших, хто розглядав конкретну мовну діяльність у межах загальнонародної мови. Про співвідношення загального та індивідуального свого часу писали Р. Будагов, В. Кухаренко, Т. Баталова, О. Мороховський, О. Воробйова, І. Колегаєва та інші. які наголошували на тому, що в найтипівішому завжди є момент особливого [4, с. 7].

Погляди на те, що ж таке ідіостиль, сьогодні дуже відрізняються один від одного. Так, Іванов В. В. вважає, що ХХ ст. характеризується розвитком “семіотичних ієр”, які призводять до появи у творчої особистості декількох мов. Такий погляд на ідіостиль суперечить Гідіну С. І., який стверджує, що за широким “діапазоном мовних перетворень” творчої індивідуальності завжди можна побачити “структуротворчий стрижень творчості” [5].

Ліверські Р. протиставляє індивідуальні та загальноприйняті (формальні) чинники, при цьому до індивідуальних відносить “душевні схильності, рік, професію тощо”, а до формальних – “мовну систему, епоху або навіть короткий проміжок часу, націю, соціальну групу, до якої належить письменник, мовну ситуацію тощо” [6, с. 452]. Ліверські Р. наголошує на тому, що кожний з цих чинників спричиняє створення особливого стилю, який у різних текстах, у різних авторів виявляється з неоднаковою інтенсивністю. У такий спосіб, перекладач художнього тексту повинен вміти побачити різні ступені інтенсивності індивідуального мовлення автора від твору до твору. Наприклад, романи та оповідання П. Зюскінда з 80-их років ХХ ст. та його прозові твори 2005-2006 років вельми відрізняються за стилем та різним ступенем вираження постмодерністської манери письма. Перекладач, працюючи з текстами письменника має враховувати цей факт, і має побачити ті зміни, які відбулися у мовній картині автора. Яскравим прикладом останнього може слугувати переклад есе П. Зюскінда “Über Liebe und Tod” [7] (дослівно – “Про любов та смерть”), проте російський перекладач Ейвадіс Р., який працював над текстом твору, передав його назву як “В поисках любви”, зовсім позбувшись другої половини назви “смерть”. Якщо подивитися на сам твір, стає зрозумілим, що у П. Зюскінда смерть є квінтесенцією любові і навпаки. Але варто відмітити, що сам текст перекладу зроблено вдало і основні особливості ідіолекту автора перекладачеві вдалося ухопити.

Ідіолект П. Зюскінда тісно пов’язаний з постмодерністською манерою письма, що характеризуються нелінійністю, подвійним кодуванням, інтертекстуальністю та ірраціональністю і які є виявом постіндустріальної епохи, епохи розпаду цілісного погляду на світ, руйнування систем – світоглядно-філософських, економічних, політичних. Функціонування різноманітних засобів у мовленні П. Зюскінда (гіперболи, повторів, перерахування) сприяє створенню ефекту “надмірності”, “перебільшення”, що є типовою ознакою постмодерністських творів. Аналіз таких художніх засобів, як повтор, перерахування, синтаксичні конструкції з однорідними членами та умовним способом підтвердив еволюцію стилю письменника від першого роману “Контрабас” до есе-оповідання “Про любов та смерть”. Виявлено, що з плином часу і розвитком індивідуальної стильової манери автора, заявлені в перших творах лексико-граматичні особливості, досягають в останніх емоційно-експресивного забарвлення і частотного використання, що свідчить про остаточне формування мовної картини світу німецького письменника і є доказом приналежності П. Зюскінда до постмодерністського напрямку літератури [4, с. 14-16]. Це в свою чергу, впливає на розбіжності у перекладі його ранніх творів, та оповідань останніх років. Не можна не помітити більш великих за змістом і формою синтаксичних конструкцій, що ускладнюють сам процес перекладу, змушуючи транслятора відшукувати альтернативні варіанти передачі індивідуальних особливостей ідіолекту автора.

У статті було обрано для дефініції індивідуальної манери П. Зюскінда термін “ідіолект”, який означає мотивований вибір автором певних художніх засобів заради прагматичного впливу на читача, створення емоційного резонансу. У контексті роботи стверджується, що ідіостиль включає в себе ідіолект, вивчення

якого висвітлює особливості індивідуального стилю як цілісної системи. Ми дотримуємося думки про те, що ідіостиль включає в себе ідіолект, вивчаючи який можна зробити висновки про особливості ідіостилію як цілісної системи. Тому і при перекладі ідіолект виступає частиною більш загального й змістовного ідіостилію, який можна простежити тільки на всій творчій спадщині окремого автора. Ось чому наш відомий український перекладач Петро Рихло так вдало передає поетику й “дух” віршів П. Целана. Поясненням цього може бути та велика безліч наукових праць, розвідок, декілька монографій присвячених постаті поета. П. Рихло майже 15 років займався вивченням стилю П. Целана, що не могло не вплинути на якість його перекладів.

До складнощів, пов'язаних з перекладом індивідуального стилю, можна віднести багатий, різноманітний лексикон. Якщо лексика наукової, офіційно-ділової, розмовної мови відносно обмежена тематично і стилістично, то лексика художнього стилю є принципово необмеженою. Тут можуть використовуватися засоби інших стилів – терміни, офіційні вирази, розмовні слова і звороти, публіцистику. Звісно, що всі ці різноманітні засоби підлягають естетичній трансформації, виконують певні художні завдання, використовуються у своєрідних комбінаціях. Однак принципових заборон стосовно використання лексики не існує.

Вибір автором лексичних одиниць у художньому тексті залежить від декількох факторів. Найважливішими можна вважати такі три: властивості позамовної дійсності, специфіку структури мови та ставлення автора до об'єктів навколишньої дійсності.

Різнорманітність об'єктів, явищ та відношень позамовної дійсності викликає необхідність існування в мові різноманітних засобів найменування цих об'єктів, властивостей та відношень між об'єктами. Звідси випливає, що вживання тієї чи іншої лексичної одиниці в тексті буде залежати, насамперед, від того, які об'єкти зовнішнього світу описує автор. Однак кожна мова володіє специфічним набором лексичних засобів позначень об'єктів зовнішнього світу, і тому реалізація в тексті тієї чи іншої лексичної одиниці буде залежати від вибору того чи іншого засобу. Нарешті, вибір певної лексичної одиниці з числа тих, якими характеризується лексична система певної мови, може бути зумовленим ставленням автора до предметів, які він зображає у своєму творі [2, с. 7].

Оскільки текст є результатом добору засобів мови, то на нього впливають багато факторів: особистість автора, тема, форма викладу, закони мови, жанру, стилю. І від майстерності перекладача буде залежати наскільки вдалим виявиться його переклад.

У статті ототожнюються поняття “індивідуального стилю” й “ідіостилію” і протиставляється терміну “ідіолект”, який є дещо вужчим за попередні два і характеризується більшою стійкістю й визначеністю. Отже, можна дійти висновку, що ідіостиль за своєю суттю стосується всієї творчої спадщини, і, у зв'язку з цим, характеризується більшою системністю, ієрархічною організованістю, обмеженою впорядкованістю елементів, ніж ідіолект.

Перспективним вважається вивчення драматичних текстів П. Зюскінда у межах лінгвостилістики та перекладу тексту, які так само, як і прозові твори письменника характеризується інтертекстуальністю та зв'язком із сучасними постмодерністськими техніками письма.

Література

1. Виноградов В. В. О языке художественной литературы / В. В. Виноградов. – М.: Изд-во худ. лит-ры, 1959. – С. 84.
2. Волошук В. І. Лінгвостилістичні особливості ідіолекту З. Ленца в малих епічних жанрах : Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04 / Вікторія Іванівна Волошук. – Львів, 2004. – 20 с.
3. Жолковский А. К. Инварианты – Тема – Приемы – Текст / Александр Константинович Жолковский // Работы по поэтике выразительности. – М. : АО Издательская группа "Прогресс", 1996. – С. 290–308.
4. Муратова В. Ф. Ідіолект Патріка Зюскінда : лексико-граматичний і стилістичний аспекти : Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04 / Валерія Факімівна Муратова. – Херсон, 2012. – 19 с.

5. Энциклопедия “Кругосвет”. Гуманитарные науки. Лингвистика – Режим доступа:
www.krugosvet.ru/articles/76/1007657/1007657a1.htm.
6. Liwerski, R. Art “Stil” / Rut Liwerski // Handlexikon der Literaturwissenschaft. – München, 1974. – 675, [452–461] S. 4.
7. Süskind Patrick. Über Liebe und Tod. Diogenes Verlag, Zürich, 2005 – 61 S.